

BARTUSZ-DOBOSI
LÁSZLÓ

Legere necesse est

1971-ben született Siófokon. Író, irodalomtörténész, a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának igazgatója. Legutóbbi írását 2016. 10. számunkban közöltük.

Likvid, folyamatosan fluktuálódó társadalomban élünk. Az benne az állandó, hogy minden változik. Paradoxonnal szólva: alapállása az ingadozás. A mai kor fiataljai ezt úgy mondanák, hogy Snapchat-világban élünk: 5–10 másodperces hírek, képek, események, celebek pörögnek körülöttünk, aztán ugyanolyan gyorsan eltűnnek, mint ahogyan előkerültek. Ami ennél hosszabb ideig létezik, az már elavulttá válik. Lejár. Gyorsan zajlanak az ismerkedések és a szakítások is, ennélfogva kötődés sem igazán alakul ki, inkább valamiféle állandóan változó csoportidentitások a jellemzőek.

Gyorsétterem, gyorsbeszéd, gyorskultúra, gyorsrandi és gyorsívászat. Jellemző magatartásforma a multitasking, a modern eszközök szülte figyelemmegosztás: egyszerre internetezik, böngészik, zenét hallgat, sms-ezik, eszik, természetesen állandóan ott van a kezében az ásványvizes palack, és ami a legfontosabb: folyamatosan online (bekapcsolt) állapotban van. Egy pillanatra sincs megállás, kiszakadás, pihenő vagy magánszféra. Iskolában, utcán, közlekedési eszközön, a fürdőben, de talán még a legmeghittebb pillanatokban is online-nak kell lennie az embernek, különben olyan érzés keríti hatalmába, mintha lemaradna valamiről. A szakemberek úgy hívják ezt, hogy nomophobia: a modern kor fóbiája, amikor az adott személy teljesen kiberül, ha nincs lefedettség, vagy éppen lemerül a telefonja. Megdöbbenő, de már orvosilag igazolt, hogy ilyen esetekben egyesek akár pánikrohamot is képesek kapni. Ha a telefon jelez, nem bírják ki, hogy ne nézzék meg, hogy ki hívja őket, vagy mit küldött nekik. Mindegy, hogy közben éppen családi ebéd, színházi előadás vagy éppen szentmise van.

Mindezek miatt a mai ember ingerküszöbe olyan magasra szökött, hogy azt már egyre nehezebben lehet kielégíteni. Újabb és újabb hatásokra, látványos effektusokra van szüksége ahhoz, hogy csillapítsa a vágyait. Emiatt a könyveink, a filmjeink, a reklámjaink egyre extrémek, egyre vadabbak, eseménydúsabbak, s az azokban kerekített akciók egyre frappánsabban rövidek, lényegre törőek. Ki bír ma már elolvasni egy Jókai-regényt a maga hosszú leírásaival, latin kifejezéseivel?! Idő és igény sincs rá, s ez most nem egy elcsépelet szófordulat, hanem fizikai valóság.

„Tömegember”

Az utóbbi évszázadok öntudatlanul, de végül is a tankötelezettség bevezetésének teljes természetességével létrehozták az úgynevezett „tömegembert”, ami együtt járt annak sajátos, az eddigiekkel ellentétes igényrendszerének elterjedésével. Ezt a napjainkban is zajló technikai forradalom minden részletre kiterjedően kiszolgálja.

José Ortega y Gasset, spanyol egzisztencialista filozófus már 1929-ben úgy fogalmazott, hogy „A társadalom mindenkor két tényező dinamikus egysége: a kisebbség és a tömegé. A kisebbség egyénekből,

vagy egyének sajátos készségű csoportjaiból áll, míg a tömeg a sajátosan nem kvalifikált személyek összege. (...) Tömeg az átlagember, s így az, ami azelőtt mennyiség volt — a sokaság, a tömeg —, minőségi meghatározással válik. (...) Korunkra a tömeg és a sokaság uralma jellemző (...) még a szellemi életben is. (...) A tömeg, anélkül, hogy megszűnt volna tömeg lenni, a kisebbség helyét bitorolja.”

A tömeg részeként sem érezzük bántónak ezt a meghatározást, inkább újfajta megoldáskeresésre ösztönöz minket. Ha a tömeg az átlagember, akkor a kisebbség alatt egy bizonyos, szűk értelmiségi réteget feltételezhetünk. A mai, társadalmi értelemben vett tömeg-lét azonban az egyik megközelítésből annyit tesz, hogy a világ és benne az élet is hirtelen megnövekedett, kiterjedt, világszerűvé vált. Egy zakózszebbe simuló, apró okostelefon több lehetőséget kínál, mint a korábbi korok híres, nagy könyvtárai. A tömegkommunikációs médiumokon keresztül ma mindenki egész egyszerűen az egész világot „éli”. Egyetlen eldugott zug sincs a földön, amely akár pillanatok alatt ne lehetne mindannyiunk életének része.

Az olvasás szerepének változása

Ilyen értelemben a könyv, az írott szöveg korábbi lelki, szellemi tájékozódást segítő szerepe elvesztette egyeduralmát. Az eszmélés lehetőségének egyre tágabb a tere, a szempontrendszerek a végtelen felé tágnak. Az alapelvek, a normák megkérdőjeleződtek, de legalábbis komoly konkurenciával találták szemben magukat. Az eligazodás nehézsége pedig mindezzel egyenesen arányosan napról napra növekszik. A filozófiai, és főleg morális értelemben vett jó és rossz, értékes és értéktelen megkülönböztetésének adománya, a disztinválni tudás felnőtséget feltételező képessége azonban továbbra is a kisebbség irányításáért kiált. Ezért érezzük fontosnak a megállapítást, mely szerint nem az olvasás léte önmagában a kérdés — hiszen az olvasás szinte emberségünk egyik legtipikusabb attribútuma —, hanem a mit és a hogyan! Ilyen formában azonban ez talán nem is annyira új keletű kérdés.

Éppen ezért az átadni kívánt szubsztanciát — lényegét — olyan környezetbe kell ágyazni, ami a jelenkor nyelvén szólít meg, különben túl „antik” lesz a tartalom, s nincs az az intellektuális ToldACuccot alkalmazás, amelyen átmenne. Olyannyira így van ez, hogy már az e-mail és az sms is elavultak! A Twitter 144 karaktere nagyregénynek számít a Messenger betűkké és szmájlikká rövidített szavai és emojijai mellett. Aki nem hajlandó ezeket a változásokat tudomásul venni, az olyan, mint valami olcsó sci-fi időviharba keveredett főhőse: elveszett.

A kötelező olvasmányok kérdése

Sürgősen át kellene hát gondolnunk — sok más mellett — kötelező olvasmányaink listáját is. Nem a szépirodalom lebutított verzióit kellene a gyerekek kezébe adni, hanem olyan mai szépirodalmi igényességgel megformált szövegeket, amik az ő nyelvükön, az ő kommunikációs csatornáiknak megfelelő formában, s az ő problémáikról szólnak. A világ elszaladt az utóbbi néhány évtizedben. Kerékpáros hadosztályokkal nem lehet felvenni a harcot tankokkal és repülőgépekkel szemben. Mert bár a kerékpároknak is megvolt és megvan a maguk helye és szerepe, de az új kihívásokkal szemben már nem tudják egyen-

lő módon felvenni a versenyt. Egyszerűen arról van szó, hogy a körülöttünk zajló élet és a felgyülemlett tudás is hirtelen a sokszorosára növekedett, világméretűvé vált. Azaz, míg korábban egy-egy regény jelenthetett betekintést az olvasó számára egy új világba, addig ma mindenki, a hétköznapi életének részeként élheti, éli át az egész világot: információt gyűjt, rákeres az interneten, utánanéző, olvas, digitális kompetenciákat fejleszt. Kitágult a horizont, a világ térben és időben is megnövekedett. S ha a véges élettartamú ember le akarja győzni ezt a végtelennek ható tér-idő konglomerátumot, nagyon kell igyekeznie.

Egyre jobb, egyre nagyobb, egyre távolabbi dolgok kellenek. Egyre jobb technikai eszközök, egyre nagyobb házak és autók, egyre extrémebb utazások, és legfőképp egyre szélesebb virtuális terek. Ahogy Spengler mondja: „az ilyen korok — mint a mai is — hatalmas épületeket emelnek. A tömegek korszaka a nagyméretűség, a kolosszalitás korszaka”. Ami tehát ezek alatt van, az már nem érték. Mi felnőttek csak beletanultunk ebbe a világba, a gyerekeink viszont már ebbe nőnek bele, s mi magunk a viselkedésünkkel — talán tudatlanul is — azt sulykoljuk beléjük, hogy ez a jó, ez a normális. Mintha a magunk jóval szegényesebb gyermekkori lehetőségeit szeretnénk most rajtuk keresztül gyorsan pótolni.

Könyv és digitalizáció

Mindezek mellett és ellenére ki merné azt állítani, hogy a mai ember nem olvas?! Talán még sohasem volt olyan korszaka a történelemnek, amikor ennyi szöveg, ennyi információ keringett volna körülöttünk. Mást sem csinálunk, mint olvasunk, s ez alól a fiatalok sem kivételek, sőt! A szülőknek többnyire pont ez a problémájuk. Túl sokat „lógnak a neten”: olvasnak, írnak, megosztanak. Csak éppen a szövegek formája, tartalma, beágyazottsága változott meg, de gyökeresen. Ezt tudomásul kell venni. Persze helyet szorít még magának a könyv, csak éppen az indián regények helyett ma már inkább a fantasy irodalom (Harry Potter, Narnia, Percie Jackson stb.) varázsvilágába merülnek a fiúk, s a „pöttyös” könyvek helyett a különféle tini-írók sorozataiban (Szent Johanna gimi) szereplő főhősökkel azonosulnak a lányok.

Mára a klasszikus nagyregények „akciódús” sztorijai lassúnak számítanak, olykor újraolvasva már nekünk is, pedig mi azokon nőttünk fel. A gyermekeinkkel szembeni jelenkori kihívások már más üzemi hőfokot feltételeznek, más sebességet várnak el. Nem véletlen, hogy a fiatalok a megszokott formákat fessegetik. Színház, kávéház, könyvtár helyett inkább blogolnak, böngésznek, lájkolnak, posztolnak, kommentelnek, selfie-znek, tagelnek, szmájlikat küldenek, virtuális terekben, úgynevezett chat szobákban ismerkednek, közösségi oldalakon szörfölnek, s mindent azonnal megosztanak. Az állandóság teljesen idegen világ a számukra. Az új világ „hagyomány” fogalmának a lényege, már ha van még ilyen, hogy nincs hagyomány, minden változik.

S ezért különleges most, az ezredforduló környékén ezeknek a világoknak a találkozása. Egy hagyományos elvek alapján működő felnőtt-világ „óceánjárója” próbál felszínen maradni a viharosan változó applikációk tengerén, egy halom *hashtag-gyereket* irányítva, tanítva.

De mire és milyen eszközökkel? A helyzet az, hogy még csak tanulgatjuk a nyelvüket, mint a hajdani missziósok a bennszülöttekét, s bizony ez olyan morbid helyzeteket teremt, amelyben nemegyszer a mester kér segítséget a tanítványtól. Nagy tehát a felelősségünk, hogy megtaláljuk a megfelelő kommunikációs csatornát, mert lássuk be: pillanatnyilag nem illeszkedünk bele az ifjak profiljába. A váltás, a változtatni tudás tehát létszükséglet. Naivitas lenne ugyanis abban bízni, hogy egyfajta lelki-bluetooth-on átmegy valami belőlünk beléjük. Nem fog. Egy új világ új nyelvének, új intertextuális környezetének kialakítása folyik. Ha igyekszünk, beleszólhatunk a tartalmakba. A formákba azonban egyre kevésbé. Ha lemaradunk, kimaradunk.

A régi „analfabéta világ” vezetői bibliai jeleneteket festettek a templomok falaira, hogy azokkal mondják el az embereknek a legfőbb üzeneteket. Ezek a festmények helyettesítették a könyveket. Ma, amikor már lényegében mindenki tud írni és olvasni, azaz a tömegkultúra korában, profán hasonlattal élve a Facebook és az Instagram üzenő falán megjelenő képek és kommentek töltik be ugyanezt a szerepet. Mert úgy tűnik, hogy kép, sőt mozgókép és szöveg továbbra is mint elsődleges üzenethordozó eszközök teljesítik be a sorsukat. De, hogy ki és mit tölt fel ezekre a virtuális „templomfalakra”? No, ebben van felelősségünk.

**Az eligazodás,
válogatni tudás
képessége**

Nem azt akarom mondani, hogy nincs szükség a klasszikus szépirodalmi formában megalkotott nagyregényekre, de az biztos, hogy gyermekeink nem ezeken keresztül fogják megszeretni az olvasást. A kódexek, enciklopédiák, lexikonok helyét átvette a virtuális „felhő”, egy olyan hatalmas, digitális adattároló halmaz, világméretű tudáskincs, amely mára néhány kattintás árán mindenki számára elérhetővé válik. Ebben kellene gondolkodnunk! Nem feltétlenül és pláne nem a teljességre törekvő ismeretanyag elsajátítását kellene elvárnunk a diákoktól, hiszen azzal gyakorlatilag lemondunk a megértés esélyéről is. Sokkal inkább az ebben való eligazodás, válogatni tudás képességének megtanítását kellene célul tűznünk magunk elé. Ne feledjük: a mai kor tudósa is csak — jó értelemben vett — szakbarbárként lehet képes valódi mélységekbe ereszkedni. Egy apró tudományterület vizsgálatára szentelt élet vertikális belehelyezkedése áll szemben a középkor reneszánsz emberének horizontális látásmódjával. A fő különbséget az összefüggések meg-, illetve meg nem értésében kell keresnünk.

Én még úgy tanultam a Bibliából, hogy „Az odafent lévőket kell keresni!” (Kol 3,1). Egy metaforával élve, a hagyományos világ embere is ott a „felhők között” kereste a válaszokat a kérdéseire. Ezt a tökéletes Tudást kellene megosztanunk fiataljainkkal. Letölthetik, ha akarják, s betöltheti őket, ha hagyják. S ki tudja, talán odafönt tényleg találkozhat a virtuális világ a transzcendenssel, azzal a bizonyos Szubsztanciával. Mert cseppet sem mindegy a mindennapokban, hogy mire függesztjük a szemünket. A képernyőre, azaz lefelé, az ikonok labirintusára (softver), vagy a „felhőre”, azaz felfelé, az ég felé, ami nélkül nem működik a szerkezet (hardver). Vigyázzunk, mert ha eltévesztjük lelki szemünk elől a célt, nagyon eltávolodhatunk!

